IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 21 Issue 02 May 2026

KONSTITUTSIYADA JAHON KONSTITUTSIYAVIY RIVOJLANISH TAJRIBALARI HAMDA MILLIY QADRIYATLARINING AKS ETISHI

Abdullayeva Nilufar Sa'dulla qizi

NamDu Yuridik fakulteti o'quvchisi

Pulatov Otabek A'zamjon o'g'li

NamDu Yuridik fakulteti o'qutuvchisi

Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20313415

Annotatsiya: Ushbu maqola konstitutsiyaviy rivojlanishning jahon tajribalari va milliy qadriyatlarning o'zaro bog'liqligini tahlil qiladi. Unda zamonaviy konstitutsiyalarda xalqaro huquqiy prinsiplar va ilg'or amaliyotlarning aks etishi muhimligi ko'rsatilgan. Shu bilan birga, har bir davlatning o'ziga xos milliy an'analari, madaniyati va qadriyatlarini konstitutsiyaviy normalarda mujassam etish zarurati asoslanadi. Maqolada ushbu ikki omilning uyg'unligi barqaror va samarali konstitutsiyani yaratishda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligi ta'kidlanadi. Tadqiqot milliy davlatchilikni mustahkamlashda konstitutsiyaviy qadriyatlarning o'rni va ahamiyatini ochib beradi.

Kalit so'zlar: Konstitutsiya, Konstitutsiyaviy rivojlanish, Jahon tajribasi, Milliy qadriyatlar, Huquq ustuvorligi, Davlat qurilishi, Qonun ustuvorligi, Huquqiy prinsiplar

Abstract: This article analyzes the interplay between global constitutional development experiences and national values in the context of a constitution. It highlights the importance of reflecting international legal principles and best practices in modern constitutions. Simultaneously, it substantiates the necessity of embodying each state's unique national traditions, culture, and values within constitutional norms. The paper emphasizes that the harmony of these two factors is crucial for creating a stable and effective constitution. The research reveals the role and significance of constitutional values in strengthening national statehood.

Keywords: Constitution, Constitutional development, Global experience, National values, Rule of law, State-building, Legal principles, Constitutionalism.

Аннотация: Данная статья анализирует взаимосвязь мирового опыта конституционного развития и национальных ценностей в контексте конституции. В ней подчеркивается важность отражения международных правовых принципов и передовой практики в современных конституциях. Одновременно обосновывается необходимость воплощения уникальных национальных традиций, культуры и ценностей каждого государства в конституционных нормах. В статье отмечается, что гармония этих двух факторов имеет решающее значение для создания стабильной и эффективной конституции. Исследование раскрывает роль и значение конституционных ценностей в укреплении национальной государственности.

Ключевые слова: Конституция, Конституционное развитие, Мировой опыт, Национальные ценности, Верховенство права, Государственное строительство, Правовые принципы, Конституционализм

Konstitutsiya har bir davlatning huquqiy tizimi poydevori bo'lib, uning ijtimoiy-siyosiy tuzilishi, davlat boshqaruvi prinsiplari hamda inson huquq va erkinliklarining kafolatlarini

belgilaydi. Jahon konstitutsiyaviy rivojlanishi turli mamlakatlarning tarixiy tajribalari, huquqiy an'analari va siyosiy madaniyatining o'zaro ta'siri natijasida shakllanadi. Shu bilan birga, har bir millatning o'ziga xos qadriyatlari, urf-odatlari va mentaliteti konstitutsiyaviy normalarda o'z aksini topishi, davlatning barqarorligi va xalqning farovonligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy konstitutsiyaviy jarayonlar global tendensiyalar va milliy o'ziga xoslik o'rtasidagi muvozanatni topishga intilmoqda, bu esa konstitutsiyaning nafaqat huquqiy, balki ijtimoiy-siyosiy legitimligini ham mustahkamlaydi.

O'zbekiston Respublikasining 2023-yil 30-aprelda umumxalq referendumi orqali qabul qilingan yangi Konstitutsiyasi ushbu tendensiyaning yorqin namunasidir. Ushbu fundamental hujjat inson qadr-qimmati, huquqlari va erkinliklarini oliy konstitutsiyaviy qadriyat sifatida belgilab, "Inson – jamiyat – davlat" tamoyilini mustahkamlaydi. Yangi Konstitutsiya "Yangi O'zbekiston" taraqqiyot strategiyasining huquqiy asosini tashkil etib, davlatning insonparvar, demokratik va huquqiy davlat sifatidagi maqomini yanada mustahkamladi. Unda inson huquq va erkinliklarini himoya qilish mexanizmlari sezilarli darajada kuchaytirilgan bo'lib, qabul qilingan yangi normalarning yarmidan ko'pi aynan shu masalaga bag'ishlangan. Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan 2023-yil 16-noyabrda imzolangan farmonda ham uning davlat barqaror rivojlanishi uchun mustahkam kafolat ekanligi e'tirof etilgan.

Konstitutsiyaviy qadriyatlar davlatning asosiy hujjati, inson huquqlari, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat prinsiplari, hokimiyatlar bo'linishi hamda mafkuraviy xilma-xillikni o'z ichiga oladi. O'zbekiston Konstitutsiyasi xalq tomonidan bevosita qabul qilingani bilan 1992-yilgi Konstitutsiyadan farq qiladi, bu esa xalqni davlat hokimiyatining yagona manbai sifatida belgilaydi. Mazkur maqola jahon konstitutsiyaviy rivojlanishining ilg'or tajribalari va O'zbekistonning milliy qadriyatlari yangi Konstitutsiyada qanday uyg'unlashganini tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, xalqaro standartlar va milliy o'ziga xoslik o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash muammolari va yechimlarini o'rganadi.

Jahon konstitutsiyaviy rivojlanish tajribalarini o'rganuvchi adabiyotlar, konstitutsiyalarning evolyutsiyasini uch asosiy bosqichga ajratadi: birinchi avlod konstitutsiyalari asosan davlat hokimiyatini cheklash va fuqarolik erkinliklarini kafolatlashga qaratilgan bo'lsa, ikkinchi avlod konstitutsiyalari ijtimoiy va iqtisodiy huquqlarni o'z ichiga olgan. Uchunchi avlod konstitutsiyalari esa atrof-muhit huquqlari, avlodlararo adolat va global muammolarga javob berish kabi yangi masalalarni qamrab oladi. Biroq, bu umumiy tendensiyalar har bir davlatning o'ziga xos sharoitlarida turlicha namoyon bo'ladi. Ko'plab tadqiqotchilar, jumladan, 2020-yildan keyingi nashrlarda, konstitutsiyaviy dizaynda "universalizm va partikulyarizm" dialektikasini ta'kidlaydilar. Ya'ni, inson huquqlari va huquqiy davlat kabi umuminsoniy qadriyatlar butun dunyo bo'ylab tan olingan bo'lsa-da, ularning milliy huquqiy tizimlarga integratsiyalashuvi va amaliyotda qo'llanilishi har bir jamiyatning o'ziga xos madaniy, diniy va tarixiy kontekstidan kelib chiqqan holda farq qiladi. Bu esa milliy o'ziga xoslikni saqlab qolish va xalqaro standartlarga moslashish o'rtasidagi nozik muvozanatni topish zaruratini keltirib chiqaradi.

Milliy qadriyatlarning konstitutsiyaviy aks etishi masalasi ham ilmiy adabiyotlarda keng muhokama qilinadi. Ba'zi olimlar milliy qadriyatlarni konstitutsiyaga kiritishni davlatning o'ziga xosligini mustahkamlash va xalqning o'z konstitutsiyasiga bo'lgan ishonchini oshirish vositasi sifatida ko'radi. Boshqalar esa, milliy qadriyatlarni haddan tashqari ta'kidlash universal inson huquqlari tamoyillarini cheklash yoki kamaytirish xavfini tug'dirishi mumkinligidan ogohlantiradi. Shunga qaramay, ko'pchilik tadqiqotchilar, milliy qadriyatlar, agar ular inson huquqlari va demokratik prinsiplarga zid kelmasa, konstitutsiyaning legitimligini oshirish va uning jamiyatda chuqur ildiz otishini ta'minlashda muhim rol o'ynashini ta'kidlaydilar. Bu

qadriyatlar, odatda, tarixiy meros, madaniy an'analar, diniy e'tiqodlar va milliy mentalitetning umumiy qirralarini o'z ichiga oladi. Ular konstitutsiyaning muqaddimasida, asosiy tamoyillarida yoki hatto ayrim moddalarida bilvosita yoki bevosita aks etishi mumkin. O'zbekiston kontekstida, milliy qadriyatlar deganda, asosan, adolat, bag'rikenglik, o'zaro hurmat, oila muqaddasligi, mahalla instituti kabi an'anaviy qadriyatlar tushuniladi, ularning konstitutsiyaviy himoyasi davlatning barqaror rivojlanishi uchun muhim omil hisoblanadi.

Konstitutsiyaviy qadriyatlar tushunchasi ilmiy adabiyotlarda turli nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Umumiy qilib aytganda, ular davlatning asosiy hujjati, inson huquqlari va erkinliklari, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat prinsiplari, hokimiyatlar bo'linishi hamda mafkuraviy xilma-xillikni o'z ichiga oladi. Tadqiqotchilar, ushbu qadriyatlarning konstitutsiyada mustahkamlanishi davlatning ichki va tashqi siyosatining asosiy yo'nalishlarini belgilab berishini ta'kidlaydilar. Xususan, huquqiy davlat tamoyili, hokimiyatning qonun bilan cheklanishini, uning xalq irodasiga bo'ysunishini va inson huquqlarini ta'minlashga intilishini anglatadi. Bu borada, O'zbekiston Konstitutsiyasida huquq ustuvorligini ta'minlash mexanizmlarining sezilarli darajada kuchaytirilgani, davlatning ushbu tamoyilga sodiqligini ko'rsatadi. Demokratik davlat prinsipi esa, hokimiyatning konstitutsiyaviy yo'llar bilan o'tishini va har qanday hokimiyatni egallab olish konstitutsiyaga zid va jazolanadigan harakat ekanligini belgilaydi. Bu, siyosiy barqarorlik va qonuniylikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Birinchidan, O'zbekistonning 2023-yilgi yangi Konstitutsiyasi jahon konstitutsiyaviy rivojlanishining ilg'or tajribalari va milliy qadriyatlarning uyg'unligi nuqtai nazaridan kompleks va chuqur tahlil qilinadi, bu esa mavjud adabiyotlarda hali to'liq yoritilmagan jihatlarni ochib beradi. Xususan, "Inson – jamiyat – davlat" tamoyilining huquqiy va falsafiy asoslari, uning inson huquqlari himoyasini kuchaytirishdagi roli yangicha yondashuvlar asosida o'rganiladi.

Ikkinchidan, xalqaro standartlar va milliy o'ziga xoslik o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashning nazariy va amaliy muammolari tizimlashtiriladi hamda O'zbekiston tajribasi misolida ularning yechimlari bo'yicha original takliflar ishlab chiqiladi. Bu, ayniqsa, inson huquqlari universalizmi va madaniy nisbiylik o'rtasidagi dialektikani tushunishga yangi hissa qo'shadi.

Uchinchidan, postsovet hududidagi konstitutsiyaviy islohotlar kontekstida O'zbekistonning 2023-yilgi Konstitutsiyasining o'ziga xos xususiyatlari va uning mintaqaviy ahamiyati yangicha nuqtai nazardan baholanadi. Bu, boshqa davlatlar uchun ham konstitutsiyaviy rivojlanish modellarini ishlab chiqishda foydali bo'lishi mumkin.

Birinchidan, tadqiqot natijalari O'zbekiston Respublikasining konstitutsiyaviy huquqini yanada takomillashtirish, qonun ijodkorligi jarayonida xalqaro standartlar va milliy qadriyatlarni uyg'unlashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish uchun asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Ikkinchidan, ilmiy ishning xulosalari va takliflari davlat organlari, jumladan, Oliy Majlis, Adliya vazirligi, Konstitutsiyaviy sud faoliyatida, shuningdek, huquqni qo'llash amaliyotida konstitutsiyaviy normalarni to'g'ri talqin qilish va qo'llashda foydali bo'ladi.

Uchinchidan, tadqiqot materiallari oliy ta'lim muassasalarida konstitutsiyaviy huquq, davlat va huquq nazariyasi, qiyosiy huquqshunoslik fanlarini o'qitishda, o'quv qo'llanmalari va darsliklar yaratishda, shuningdek, talabalar, magistrantlar va doktorantlarning ilmiy ishlarida foydalanilishi mumkin.

To'rtinchidan, tadqiqot xalqaro hamjamiyatga O'zbekistonning konstitutsiyaviy rivojlanishi, inson huquqlari himoyasi va demokratik islohotlar borasidagi yutuqlari haqida

ob’ektiv ma’lumot berishga yordam beradi, bu esa mamlakatning xalqaro imijini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot Konstitutsiyada jahon konstitutsiyaviy rivojlanish tajribalari hamda milliy qadriyatlarning aks etishi masalasini chuqur tahlil qildi. Xususan, O’zbekistonning 2023-yilgi Konstitutsiyasi inson huquqlari va erkinliklarining ustuvorligi, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat tamoyillarini milliy an’analar bilan uyg’unlashtirgan holda mustahkamlagani ko‘rsatildi. “Inson – jamiyat – davlat” tamoyilining joriy etilishi va hujjatning umumxalq referendumi orqali qabul qilinishi uning legitimligini hamda xalq irodasini to’liq aks ettirishini ta’minladi. Bu esa xalqaro standartlar va milliy o’ziga xoslik o’rtasidagi muvozanatni ta’minlashda yuzaga keladigan muammolarga samarali yechim taklif etib, davlatning barqaror rivojlanishi va jamiyat farovonligiga xizmat qiladi. Natijada, Konstitutsiya nafaqat huquqiy hujjat, balki milliy o’zlikni aks ettiruvchi va jamiyatni birlashtiruvchi ijtimoiy-siyosiy fenomen sifatida namoyon bo’ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mark Tushnet, Bojan Bugaric (eds.). Kembrij Konstitutsiyaviy huquq qollanmasi. Cambridge: Cambridge University Press, 2022.
2. Richard Albert. Konstitutsiyaviy tuzatishlar: Konstitutsiyalarni yaratish, buzish va o'zgartirish. Oxford: Oxford University Press, 2020.
3. Vicki C. Jackson, Mark Tushnet (muh.). Oksford Qiyosiy Konstitutsiyaviy Huquq Qo'llanmasi. Oxford: Oxford University Press, 2022.
4. Ran Hirschl, Ayelet Shachar. "Konstitutsiyaviy o'zlikning o'zgaruvchan qumlari: Sud nazorati va mansublik siyosati." Xalqaro Konstitutsiyaviy Huquq Jurnali, vol. 18, no. 4, 2020, pp. 1099-1120.
5. Tom Ginsburg, Mila Versteeg. "Konstitutsiyaviy Huquqlarning Global Yuksalishi." Global Konstitutsionalizm, vol. 9, no. 2, 2020, pp. 191-218.
6. Michel Rosenfeld. "Konstitutsionalizm va Globalizatsiyaning Qiyinchiliklari." Global Konstitutsionalizm, jild. 10, son. 1, 2021, b. 1-20.
7. Richard Albert. "Konstitutsiyaviy tuzatish va Konstitutsiyaviy o'zlikning tuzilishi." Amerika Qiyosiy Huquq Jurnali, vol. 69, no. 2, 2021, pp. 301-330.